

Brussel, 23 november 2023  
(OR. en)

15738/23

EDUC 457  
JEUN 270  
SOC 811  
CULT 165  
DIGIT 271

## RESULTAAT BESPREKINGEN

---

|          |                                                                                                                                                                  |
|----------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| van:     | het secretariaat-generaal van de Raad                                                                                                                            |
| aan:     | de delegaties                                                                                                                                                    |
| Betreft: | Conclusies van de Raad over de bijdrage van onderwijs en opleiding aan de versterking van de gemeenschappelijke Europese waarden en het democratisch burgerschap |

---

Voor de delegaties gaan hierbij de in hoofde genoemde conclusies van de Raad, die de Raad (Onderwijs, Jeugdzaken, Cultuur en Sport) tijdens zijn zitting van 23 november 2023 heeft goedgekeurd.

**Conclusies van de Raad over de bijdrage van onderwijs en opleiding aan de versterking van de gemeenschappelijke Europese waarden en het democratisch burgerschap**

DE RAAD VAN DE EUROPESE UNIE,

ERAAN HERINNEREND dat in artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie is bepaald dat de Unie berust op de waarden van eerbied voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en eerbiediging van de mensenrechten, waaronder de rechten van personen die tot minderheden behoren.

BENADRUKKEND dat de Unie ernaar streeft deze waarden te bevorderen en te handhaven en bij te dragen tot het behoud en de ontwikkeling ervan, zoals bepaald in de artikel 3, leden 1 en 5, van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.

ONDER VERWIJZING NAAR DE POLITIEKE ACHTERGROND, die in de bijlage bij deze conclusies wordt toegelicht.

ERKENNENDE hetgeen volgt:

1. Alle lidstaten hebben te maken met dezelfde uitdagingen vanwege economische, politieke, sociale, culturele en technologische veranderingen, mondiale migratie en andere bronnen van maatschappelijke bezorgdheid en politieke polarisatie, zoals aanhoudende sociaal-economische ongelijkheden, in combinatie met de toename van tot verdeeldheid leidende nationalistische tendensen, vreemdelingenhaat, racisme, antisemitisme, homofobie, bifobie, transfobie, interfobie en intolerantie op basis van gender of seksuele gerichtheid, haatzaaiende uitlatingen en radicalisering, wat leidt tot gewelddadig extremisme. Dit komt bovenop een moeilijk decennium voor de Europese Unie, met de opkomst van populistische en anti-Europese bewegingen en het ontwrichtende proces van de brexit.
2. De recente wereldwijde crises, waaronder de COVID-19-pandemie, hebben ook ingrijpende gevolgen gehad voor onze democratische samenlevingen, met ongekende uitdagingen voor de relatie tussen de staat en de samenleving, voor de betrouwbaarheid van informatie en uiteindelijk ook voor het vermogen van de democratische instellingen om in te spelen op snel veranderende maatschappelijke behoeften en eisen. Dit heeft ook gevolgen voor de kwaliteit, gelijkheid en kansengelijkheid in onderwijs en opleiding.

3. De ongerechtvaardigde aanvalsoorlog van Rusland tegen Oekraïne, in combinatie met een gestage stroom van grootschalige desinformatie, is niet alleen een aanval op Oekraïne, maar ook een teken van minachting voor het internationaal recht en voor universele waarden zoals vrede, en een rechtstreekse bedreiging voor de EU als ruimte van vrede, veiligheid en vrijheid.
4. Een pijler van onze open democratische samenlevingen is het publieke debat, waarin goed geïnformeerde burgers in een vrij en eerlijk politiek proces hun wil en mening kunnen uiten. Daarom zijn mediawijsheid, het veilige, kritische en verantwoorde gebruik van digitale technologieën met een mensgericht perspectief, en een goed begrip van de huidige uitdagingen in verband met mis- en desinformatie van essentieel belang voor geïnformeerde democratische participatie en uiteindelijk ook voor leerprocessen. Ook de ontwikkelingen op het gebied van artificiële intelligentie, die zowel risico's als kansen met zich meebrengen, laten de cruciale rol van deze factoren zien, die ook belangrijk zijn voor de bestrijding van stereotypen en schadelijke normen.
5. De uitdagingen in verband met duurzame ontwikkeling en klimaatverandering vereisen een eerlijke en inclusieve groene transitie. Ook moet de samenleving als geheel bij het proces worden betrokken en moeten controversiële standpunten worden bestreden.
6. Al deze uitdagingen en risico's kunnen gevolgen hebben, zoals sociale polarisatie, politieke onvrede en vervreemding van de democratische instellingen en hun participatieve processen, wat heeft geleid tot toenemende bezorgdheid in de Europese samenlevingen. Hieruit blijkt dat het nodig is om onze democratieën te blijven verdedigen en onze gemeenschappelijke Europese waarden als beschreven in artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie en in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie te blijven versterken. Bij het aanpakken van deze uitdagingen en risico's en bij het vinden van gemeenschappelijke oplossingen wordt ook duidelijk wat de toegevoegde waarde van de Europese Unie is.

7. De ambitie om de Europese onderwijsruimte tot stand te brengen wordt geschraagd door een aantal belangrijke onderwijswaarden en -beginselen die verder moeten worden versterkt, zoals kwaliteit, gelijkheid, kansengelijkheid, slaagkansen voor iedereen, inclusie, respect en diversiteit<sup>1</sup>.
8. In dit verband moeten onderwijs- en opleidingsstelsels niet alleen anticiperen op, zich aanpassen aan en adequaat reageren op de nieuwe uitdagingen, maar ook bijdragen aan de toekomst van onze democratieën en de EU door actieve, betrokken en creatieve burgers voort te brengen die zich bewust zijn van hun gedeelde waarden en in staat zijn hun leefomgeving te verbeteren. De gemeenschappelijke Europese waarden die via onderwijs en opleiding naar voren worden gebracht, vestigen en bevorderen de sociaal-economische status van de EU op wereldniveau.

NEEMT NOTA van:

1. De EU-strategie voor jongeren 2019-2027<sup>2</sup>, waarin wordt benadrukt dat jongeren de nodige middelen moeten krijgen om actieve burgers en aanjagers van positieve veranderingen te worden, geïnspireerd op de EU-waarden en een Europese identiteit<sup>3</sup>, en de EU-jongerendialoog, waarin wordt benadrukt dat de burgerschapscompetenties van jongeren en hun gevoel deel uit te maken van de samenleving en de Europese Unie moeten worden versterkt.
2. De EU-strategie voor de rechten van het kind<sup>4</sup>, waarin het in staat stellen van kinderen om actieve burgers en leden van democratische samenlevingen te worden als een van de prioritaire thematische gebieden wordt aangemerkt.

---

<sup>1</sup> Resolutie van de Raad betreffende een strategisch kader voor Europese samenwerking op het gebied van onderwijs en opleiding met het oog op de Europese Onderwijsruimte en verder (2021-2030) (PB C 66 van 26.2.2021, blz. 1).

<sup>2</sup> Resolutie van de Raad van de Europese Unie en van de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen over een kader voor Europese samenwerking in jeugdzaken: De EU-strategie voor jongeren 2019-2027 (PB C 456 van 18.12.2018, blz. 1).

<sup>3</sup> In de loop van de zesde cyclus van de gestructureerde dialoog zijn elf jongerendoelstellingen ontwikkeld met als titel "Jongeren in Europa: wat is de volgende stap?": "de EU dichterbij jongeren brengen", "gelijkheid van alle gendertypen", "inclusieve samenlevingen", "informatie en constructieve dialoog", "geestelijke gezondheid en geestelijk welzijn", "plattelandsjongeren vooruithelpen", "hoogwaardige werkgelegenheid voor iedereen", "hoogwaardig leren", "ruimte en participatie voor iedereen", "duurzaam groen Europa" en "jongerenorganisaties en Europese programma's".

<sup>4</sup> COM(2021) 142 final.

3. De resultaten van de Conferentie over de toekomst van Europa op het gebied van onderwijs, waarin burgers onder meer aanbevelen "toekomstbestendig onderwijs en een leven lang leren in Europa" te ontwikkelen, en waarbij de nadruk onder meer ligt op "burgerschapsvorming met betrekking tot democratische processen, alsook de EU-waarden en de geschiedenis van Europa" en "het waarborgen van een minimumniveau van onderwijs over de EU en met name haar democratische processen, met inbegrip van de geschiedenis van de Europese integratie en het Europees burgerschap"<sup>5</sup>.
4. De resoluties van het Europees Parlement van 2021 en 2022 waarin een uitgebreide reeks aanbevelingen voor een vernieuwde Europese burgerschapsvorming wordt voorgesteld, waarin wordt gewezen op de wil om een gemeenschappelijke Europese identiteit aan te moedigen, onder meer door middel van een gemeenschappelijk academisch programma, en om een Europese dimensie sterk in het onderwijs te integreren<sup>6</sup>, en waarin een gemeenschappelijk kader wordt voorgesteld voor burgerschapsvorming met een Europese dimensie, met inbegrip van onderwijs over Europese waarden en de ontwikkeling van gemeenschappelijk pedagogisch materiaal en gemeenschappelijke pedagogische benaderingen<sup>7</sup>.

---

<sup>5</sup> Conferentie over de toekomst van Europa – Verslag over het eindresultaat, mei 2022 (voorstellen 46 en 37 voor de plenaire vergadering).

<sup>6</sup> Resolutie van het Europees Parlement van 6 april 2022 over de uitvoering van acties op het gebied van burgerschapsvorming (2021/2008(INI)) (PB C 434 van 15.11.2022, blz. 31).

<sup>7</sup> Resolutie van het Europees Parlement van 11 november 2021 over de Europese onderwijsruimte: een gedeelde holistische benadering van onderwijs, vaardigheden en competenties (2020/2243(INI)) (PB C 205 van 20.5.2022, blz. 17).

5. De mededeling van de Commissie van 18 november 2022 over voortgang bij de verwezenlijking van de Europese onderwijsruimte<sup>8</sup>, waarin de lidstaten, andere EU-instellingen en belanghebbenden wordt verzocht samen na te denken over grote uitdagingen en toekomstgerichte maatregelen zoals het "bevorderen van Europees burgerschaps-onderwijs", alsook de door de Commissie aangenomen strategieën van de Unie van gelijkheid<sup>9</sup>, waarin de belangrijke rol wordt benadrukt van hoogwaardig en inclusief onderwijs en hoogwaardige en inclusieve opleiding als katalysator voor vooruitgang op weg naar een Unie van gelijkheid voor iedereen, ongeacht gender, ras of etnische afkomst, godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid.

ONDERSTREEPT dat onderwijs en opleiding een cruciale rol spelen in het vormgeven van de toekomst van Europa. De maatregelen in verband met de strategische prioriteiten die zijn vastgesteld bij de resolutie van de Raad betreffende een strategisch kader voor Europese samenwerking op het gebied van onderwijs en opleiding met het oog op de Europese Onderwijsruimte en verder (2021-2030) omvatten onder meer "een Europees perspectief op onderwijs en opleiding bieden" en "lerenden inzicht geven in wat Europa en de Unie in hun dagelijks leven betekenen". Dat betekent dat kritisch denken, burgerschaps-, interculturele en sociale competenties, wederzijds begrip en respect, en betrokkenheid bij democratische waarden en grondrechten en mensenrechten op alle niveaus en in alle soorten onderwijs en opleiding moeten worden bevorderd.

BENADRUKT dat de Raad, in het kader van de tussentijdse evaluatie van de Europese onderwijsruimte, in zijn resolutie van mei 2023 over "de Europese onderwijsruimte: een blik op 2025 en daarna"<sup>10</sup> onderkent dat bijzondere aandacht moet worden besteed aan het verbeteren van de verwerving van sleutelcompetenties om ervoor te zorgen dat alle Europese burgers zich op persoonlijk, sociaal, civiel en professioneel vlak volledig kunnen ontwikkelen.

---

<sup>8</sup> COM(2022) 700 final.

<sup>9</sup> In 2020 en 2021 werden er vijf gelijkheidsstrategieën aangenomen om vorderingen te maken met de Unie van gelijkheid: de strategie voor gendergelijkheid 2020-2025 (COM(2020) 152 final); de strategie voor gelijkheid van lhbtq'ers 2020-2025 (COM(2020) 698 final); het EU-actieplan tegen racisme 2020-2025 (COM(2020) 565 final); het strategisch EU-kader voor gelijkheid, integratie en participatie van de Roma (COM(2020) 620 final); en de strategie inzake de rechten van personen met een handicap 2021-2030 (COM(2021) 101 final).

<sup>10</sup> PB C 185 van 26.5.2023, blz. 35.

KOMT het volgende OVEREEN:

1. Onderwijs op het gebied van democratisch burgerschap draagt bij tot de versterking van de veerkracht van Europa in tijden van crisis en van snelle en ingrijpende veranderingen, en moet een centrale plaats innemen in het onderwijs- en opleidingsbeleid, aangezien het de toegangspoort vormt tot leren over gemeenschappelijke Europese waarden en democratisch burgerschap. Dit is niet alleen in het kader van onderwijs en opleiding van bijzonder belang, maar ook voor de samenleving als geheel, die hier actief bij moet worden betrokken. Alle burgers in de EU (met inbegrip van nieuwkomers en personen met een migrantenachtergrond) moeten de nodige competenties ontwikkelen om actief en op verantwoordelijke wijze deel te nemen aan onze samenlevingen.
2. Onderwijs op het gebied van democratisch burgerschap moet gebaseerd zijn op de ontwikkeling van sleutelcompetenties, met inbegrip van de sociale, culturele en emotionele dimensies, alsook op het vermogen om kritisch te denken en beschouwen. Voorts moet het gebaseerd zijn op lesgeven en leren via, over en voor de democratie, en met name op burgerschapscompetenties, dat wil zeggen het vermogen om op te treden als verantwoordelijke burger en ten volle deel te nemen aan het maatschappelijke en sociale leven<sup>11</sup>, zowel offline als online, niet alleen op lokaal en nationaal niveau, maar ook op Europees en internationaal niveau. In dit verband moet onderwijs op het gebied van democratisch burgerschap worden gekoppeld aan onderwijs op het gebied van wereldburgerschap en onderwijs op het gebied van duurzame ontwikkeling, alsook aan de eerbiediging van de mensenrechten als basis voor de democratie. Voorts moet de Europese dimensie ervan, in overeenstemming met de nationale omstandigheden, onder meer het volgende omvatten:

---

<sup>11</sup> Zoals uiteengezet in de aanbeveling van de Raad van 22 mei 2018 inzake sleutelcompetenties voor een leven lang leren (PB C 189 van 4.6.2018, blz. 1).

- a) inzicht hebben in de gemeenschappelijke Europese waarden die ten grondslag liggen aan de Unie<sup>12</sup>;
  - b) kennis hebben van de geschiedenis van Europese integratie en de EU, haar doelstellingen en de werking van haar instellingen, zodat alle burgers kunnen nadenken over de relevantie en de toegevoegde waarde ervan, en actief kunnen deelnemen aan de Europese democratische processen;
  - c) beschikken over de kennis, vaardigheden en houding die een praktische en actieve betrokkenheid bij de democratische processen in de EU mogelijk maken<sup>13</sup>;
  - d) bewuster worden van de diversiteit en van de Europese en mondiale culturele identiteiten.
3. Het is van essentieel belang om gemeenschappelijke Europese waarden en democratisch burgerschap te bevorderen op alle niveaus en in alle soorten onderwijs en opleiding, en voor mensen van alle leeftijden. Dit omvat het verkennen van nieuwe onderwijs- en opleidingsmaatregelen op nationaal en Europees niveau en het versterken van bestaande maatregelen, alsook de bereidheid om samen te werken en, in voorkomend geval, overeenstemming te bereiken over gemeenschappelijke instrumenten, inhoud, benaderingen, definities en doelstellingen, om tegemoet te komen aan wat de Europese burgers nodig hebben en verwachten, en om te blijven bijdragen aan het Europese project en de verdediging ervan tegen interne en externe dreigingen.

---

<sup>12</sup> Zoals vastgelegd in artikel 2 VWEU en in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.

<sup>13</sup> Bijvoorbeeld via het Europees burgerinitiatief.

VERZOEKT DE LIDSTATEN om, met inachtneming van de institutionele autonomie en de academische vrijheid, en in overeenstemming met de nationale omstandigheden:

1. De gemeenschappelijke Europese waarden en het democratisch burgerschap als katalysatoren voor cohesie en inclusie<sup>14</sup> op alle niveaus en in alle soorten onderwijs en opleiding (formeel, niet-formeel en informeel) vanaf jonge leeftijd en gedurende het hele leven **KRACHTIGER TE BEVORDEREN**. Daartoe moet het volgende gebeuren:
  - a) De ontwikkeling **AANMOEDIGEN** van burgerschapsvorming, gebaseerd op burgerschapscompetenties en andere competenties, als onderdeel van het nationale beleid en de nationale strategieën en plannen inzake onderwijs en opleiding, op alle niveaus en in alle soorten onderwijs en opleiding, en met name in het verplichte onderwijs en het beroepsonderwijs en de beroepsopleiding, alsook in andere openbare instellingen zoals bibliotheken.
  - b) **ZORGEN VOOR EEN BETERE** kennis en een **BETER** begrip van de EU, met name van haar geschiedenis, symbolen, doelstellingen en werking, met inbegrip van de interrelatie met de democratische processen van de lidstaten, alsook van belangrijke kwesties die bepalend zijn voor het Europese politieke leven.
  - c) De versterking **ONDERSTEUNEN** van een positief en inclusief gevoel van identiteit en saamhorigheid op lokaal, regionaal, nationaal en EU-niveau, op basis van gemeenschappelijke Europese waarden.
  - d) **BEWUST MAKEN** van het belang van formele, niet-formele en informele culturele educatie en opleiding om de kennis van zowel de diversiteit van de Europese samenlevingen als van hun gemeenschappelijke waarden en culturele verbanden te bevorderen.

---

<sup>14</sup> Aanbeveling van de Raad van 22 mei 2018 inzake de bevordering van gemeenschappelijke waarden, inclusief onderwijs en de Europese dimensie in lesgeven (PB C 195 van 7.6.2018, blz. 1).

- e) De essentiële banden VERSTERKEN tussen, enerzijds, onderwijs over gemeenschappelijke Europese waarden en democratisch burgerschap en, anderzijds, onderwijs over duurzame ontwikkeling en onderwijs over digitaal burgerschap, zodat Europese lerenden en burgers zich kunnen aanpassen aan en actief kunnen deelnemen aan en betrokken kunnen zijn bij democratische, eerlijke, duurzame en digitale samenlevingen, door middel van een levenslang leerproces.
- f) Rekening houdend met sociale uitdagingen zoals digitale veiligheid en privacy, cyberpesten, desinformatie, haatzaaiende uitlatingen en radicalisering, een doeltreffende mediawijsheid BEVORDEREN, met name in digitale contexten en sociale netwerken, met bijzondere aandacht voor kritisch denken en ethisch bewustzijn, teneinde mensen in staat te stellen geïnformeerde beslissingen te nemen.

2. Permanent AANDACHT BESTEDEN aan gelijkheid en diversiteit in de specifieke context van het lesgeven over gemeenschappelijke Europese waarden en democratisch burgerschap. In dit verband moet het volgende worden gedaan:

- a) Een cultuur van inclusie ONTWIKKELEN met mechanismen om mogelijke tendensen van uitsluiting, discriminatie en geweld op grond van bijvoorbeeld afkomst, het behoren tot minderheidsgroepen, handicap, gender, seksuele gerichtheid of andere persoonlijke of sociale omstandigheden op te sporen en te bestrijden.
- b) Maatregelen BEVORDEREN die specifiek gericht zijn op nieuwkomers in de EU om de verwerving van burgerschapscompetenties te vergemakkelijken, rekening houdend met hun culturele achtergrond en, in overeenstemming met de nationale omstandigheden, de ontwikkeling AANMOEDIGEN van onderwijs- en opleidingsmateriaal, -projecten en -processen op basis van een interculturele aanpak.

3. Hoogwaardige, innovatieve, participatieve en inclusieve onderwijsrichtsnoeren, -inhoud, -methodieken en onderwijs- en opleidingsmaatregelen BEVORDEREN, aangepast aan de context van de Europese Unie en aan de specifieke kenmerken van de verschillende onderwijs- en opleidingsstelsels, die de ontwikkeling van burgerschapscompetenties, de verwerving van gemeenschappelijke Europese waarden en het leren over de EU vergemakkelijken. Dienovereenkomstig en in voorkomend geval moet het volgende gebeuren:
- a) ONDERKENNEN dat samenwerking met internationale organisaties de ontwikkeling van burgerschapscompetenties en de verwerving van gemeenschappelijke Europese waarden kan helpen versterken. Met name wat betreft de Raad van Europa: BETER GEBRUIKMAKEN van het Handvest inzake onderwijs op het gebied van democratisch burgerschap en mensenrechten, en van het referentiekader voor competenties voor een democratische cultuur in de context van de EU. KENNIS NEMEN VAN zijn initiatieven en instrumenten ter bevordering van de democratie en de mensenrechten en ter versterking van de kennis over onze gemeenschappelijke Europese geschiedenis en van het bewustzijn van onze eenheid binnen de multiculturele dimensie van de Europese samenlevingen<sup>15</sup>.
  - b) Samenwerking BEVORDEREN door de uitwisseling van goede praktijken tussen onderwijs- en opleidingsinstellingen en alle relevante onderwijsactoren op EU-niveau op het gebied van de ontwikkeling, uitvoering en beoordeling van leerprogramma's. Samenwerking OVERWEGEN op het gebied van gemeenschappelijke inhoud en benaderingen.
  - c) REKENING HOUDEN MET de diversiteit aan lerenden door gemakkelijk leesbaar materiaal te ontwikkelen dat algemeen toegankelijk is en formaten en inhoud aan te passen aan de verschillende groepen.

---

<sup>15</sup> In dit verband kan rekening worden gehouden met geconsolideerde initiatieven zoals het Europees Centrum voor moderne talen of met recentere initiatieven zoals het Waarnemingscentrum voor geschiedenisonderwijs in Europa.

- d) Vrijwilligerswerk en niet-formele en informele onderwijs- en opleidingsactiviteiten BEVORDEREN bij de ontwikkeling van competenties in verband met de bevordering van gemeenschappelijke waarden, solidariteit, maatschappelijk engagement en democratisch burgerschap. De erkenning en actualisering van dergelijke formatieve ervaringen BEVORDEREN, bijvoorbeeld door middel van microcredentials.
  - e) Een digitale aanpak BEVORDEREN en het produceren van informatieve, educatieve en communicatieve inhoud met betrekking tot democratisch burgerschap en gemeenschappelijke Europese waarden AANMOEDIGEN, in formaten die zijn aangepast aan de nieuwe kanalen van de informatie- en communicatiemaatschappij.
4. Onderwijs- en opleidingsinstellingen ONDERSTEUNEN om een passend klimaat te scheppen dat mogelijkheden biedt om zich te oefenen in en te leren over burgerschap en democratische participatie in de praktijk. Daartoe moet het volgende gebeuren:
- a) Alle vormen van discriminatie en segregatie in leeromgevingen UITBANNEN, zodat zij veilige en inclusieve ruimten zijn, vrij van geweld van welke aard dan ook, en in overeenstemming zijn met de waarden van pluralisme, tolerantie, respect, rechtvaardigheid, solidariteit, kansengelijkheid en gendergelijkheid.
  - b) Het recht van kinderen en jongeren om te worden gehoord en ten volle deel te nemen aan het sociale, educatieve, culturele, artistieke en recreatieve leven van hun omgeving BEVORDEREN, teneinde het progressief leren van actief burgerschap te vergemakkelijken.

- c) ERTOE AANSPOREN lerenden, leerkrachten, opleiders, opvoeders, leiders van onderwijs- en opleidingsinstellingen, ouders, gezinnen en verzorgers te betrekken bij participerende organen, ongeacht of deze formeel of informeel zijn, en hun onderlinge samenwerking en uitwisseling AANMOEDIGEN.
- d) De samenwerking tussen instellingen voor hoger onderwijs, scholen, opleidingscentra, jongerenorganisaties, culturele instellingen en de hele gemeenschap VERDER BEVORDEREN, als synergie tussen formeel, niet-formeel en informeel onderwijs en formele, niet-formele en informele opleiding, met een schoolbrede aanpak, zodat al hun leden<sup>16</sup> actief en samenwerkend deelnemen aan en bijdragen tot de totstandbrenging van een positieve, veilige en betrouwbare ruimte die het welzijn van lerenden, leerkrachten en opvoeders bevordert.
- e) Adequate ondersteuning en middelen BIEDEN aan leerkrachten, opleiders, opvoeders, leiders van onderwijs- en opleidingsinstellingen, ouders, gezinnen en verzorgers in hun sleutelrol om lerenden te helpen competenties te ontwikkelen voor het sociale en maatschappelijke leven en voor de uitoefening van democratisch burgerschap.
- f) De verwerving van competenties met betrekking tot gemeenschappelijke Europese waarden en democratisch burgerschap BEVORDEREN in de initiële opleiding, inductie en continue professionele ontwikkeling van leiders van onderwijs- en opleidingsinstellingen, leerkrachten en opleiders op alle niveaus. De waarde van deze formatieve ervaringen bij de toegang tot en de ontwikkeling van het beroep van leraar VERSTERKEN.

---

<sup>16</sup> Met inbegrip van leiders van onderwijs- en opleidingsinstellingen, leerkrachten, opleiders en ander onderwijzend personeel, leerlingen, studenten, ouders, gezinnen, wettelijke voogden en verzorgers, alsook andere belanghebbenden zoals jeugddiensten, jeugdwerkers, lokale overheden, niet-gouvernementele organisaties, bedrijven, vakbonden, vrijwilligers, enz.

- g) De democratisering van onderwijs- en opleidingsinstellingen en de transformatie ervan tot rolmodellen voor de opbouw van burgerschapswaarden BEVORDEREN door op basis van gemeenschappelijke Europese waarden te zorgen voor een betere governance en participatie in hun organisatorische en managementprocessen.
5. De deelname BEVORDEREN van onderwijs- en opleidingsinstellingen, leerkrachten, onderwijzend personeel en leiders aan bestaande instrumenten, programma's en initiatieven op Europees, nationaal, regionaal en lokaal niveau die prioriteit geven aan het onderwijzen en bevorderen van gemeenschappelijke Europese waarden, democratisch burgerschap, burgerparticipatie, kennis van de Unie en de werking ervan, en een actieve deelname aan democratische processen BEVORDEREN. Op deze gebieden evenzo ZORGEN voor grotere zichtbaarheid en verspreiding, alsook voor innovatie en de uitwisseling van goede praktijken.

VERZOEKT DE LIDSTATEN EN DE COMMISSIE OM, binnen hun bevoegdheden:

1. MEER RELEVANTIE TE GEVEN aan onderwijs over gemeenschappelijke Europese waarden en de bevordering van democratisch burgerschap in de beleidsagenda voor onderwijs en opleiding, en daartoe:
  - a) TE OVERWEGEN dit als een versterkte en zichtbaardere dimensie TE INTEGREREN in voorstellen voor de verdere ontwikkeling van de Europese onderwijsruimte tussen nu en 2025 en voor de tweede cyclus (2026-2030) van het strategisch kader voor Europese samenwerking op het gebied van onderwijs en opleiding met het oog op de Europese onderwijsruimte en verder (2021-2030).

- b) VERDER de verspreiding en uitwisseling TE BEVORDEREN van goede praktijken, intercollegiaal leren en informatie over maatregelen die de ontwikkeling van gemeenschappelijke waarden, een gevoel van verbondenheid met de EU en burgerschapscompetenties bevorderen en die de kwaliteit van burgerschapsvorming in alle lidstaten verbeteren, onder meer door het gebruik van digitale technologieën. Netwerken, samenwerking en onderzoek voortdurend TE VERSTERKEN teneinde over de beste gegevens en informatie te beschikken en de beste onderwijspraktijken op dit gebied uit te wisselen.
  - c) De synergieën en de coördinatie tussen beleidsmaatregelen TE VERSTERKEN op gebieden die verband houden met gemeenschappelijke waarden en democratisch burgerschap, met name die welke gericht zijn op kinderen en jongeren, teneinde het systemische effect ervan te vergroten.
  - d) Het belang TE BENADRUKEN van de erkenning van nationale en transnationale ervaringen, onderwijs- en opleidingsprojecten en inspirerende personen in verband met gemeenschappelijke Europese waarden, democratisch burgerschap en kennis van de Europese Unie en haar democratische processen, bijvoorbeeld door middel van keurmerken, kenmerken en andere relevante initiatieven.
  - e) De organisatie van gemeenschappelijke symbolische vieringen, wedstrijden, simulaties en initiatieven op nationaal en Europees niveau TE BEVORDEREN als een manier om de democratie te beleven en de realiteit van de Europese Unie dichterbij de onderwijsgemeenschap<sup>17</sup> te brengen.
2. Onderwijs voor digitaal burgerschap en op waarden gebaseerde digitale transformatie in onderwijs en opleiding TE BEVORDEREN door benaderingen te ontwikkelen die gericht zijn op mensenrechten en digitaal humanisme<sup>18</sup>.

---

<sup>17</sup> Zoals de onderhandelings simulatie-evenementen voor leerlingen en studenten die worden georganiseerd door EU-instellingen, waaronder de Raad (ConSIMium) en het Europees Parlement (Euroscola en het Ambassador School Programme), of andere initiatieven in samenwerking met de lidstaten ("Back to School"-programma).

<sup>18</sup> Digitaal humanisme biedt een mensgerichte aanpak om de weg te vinden in de digitalisering en grensverleggende technologieën, zoals artificiële intelligentie, te reguleren zodat de mens in controle blijft bij geautomatiseerde besluitvormingssystemen.

3. Interactie en verstandhouding tussen alle Europese burgers TE ONDERSTEUNEN. Daartoe moet het volgende gebeuren:
- a) Mobiliteit, jumelage en transnationale samenwerking binnen de gehele Europese onderwijsgemeenschap – leerlingen, studenten, stagiairs, leerkrachten, onderwijzend personeel, vrijwilligers en leiders – AANMOEDIGEN op alle niveaus van en in alle soorten onderwijs en opleiding. DE NADRUUK LEGGEN op het potentieel van mobiliteit en uitwisselingen op het gebied van opleiding voor interculturele dialoog, actief burgerschap, de bevordering van gemeenschappelijke waarden en de ontwikkeling van een gevoel van verbondenheid met de Europese Unie, alsmede om de Europese dimensie van onderwijs te versterken en zich op een intensere en directere manier Europeaan te voelen.
  - b) Het leren en de kennis van de talen (met inbegrip van regionale en minderheidstalen) en culturen van de lidstaten, waar passend en in formele, niet-formele en informele omgevingen VERSTERKEN<sup>19</sup>, teneinde de verstandhouding en eenheid van alle Europeanen in hun diverse identiteiten, alsook de ontwikkeling van burgerschapscompetenties te bevorderen.
4. De Europese en internationale samenwerking op het gebied van onderwijs en opleiding VERSTERKEN en VERDIEPEN op basis van onze gemeenschappelijke Europese waarden en de belangrijkste onderwijswaarden en -beginselen die bepalend zijn voor de Europese onderwijs- en opleidingsstelsels. Daartoe moet het volgende gebeuren:

---

<sup>19</sup> Daartoe verdient het aanbeveling het gebruik van het gemeenschappelijk Europees referentiekader voor talen: leren, onderwijzen, beoordelen, verder te ondersteunen.

- a) Op alle niveaus en in alle soorten van onderwijs en opleiding, waar passend, INSPIRATIE PUTTEN uit de ontwikkelingen op het gebied van Europese integratie die worden uitgevoerd binnen de Europese ruimte voor hoger onderwijs en in het kader van de Europese strategie ter versterking van de positie van instellingen voor hoger onderwijs<sup>20</sup> – zoals de allianties van Europese universiteiten of, in de sector beroepsonderwijs en -opleiding, de kenniscentra voor beroepsonderwijs en -opleiding – om de samenwerking te verdiepen en vooruitgang te boeken in de richting van een Europese onderwijsruimte die diep geworteld is in onze gemeenschappelijke Europese waarden.
- b) SAMEN BLIJVEN WERKEN aan de verdere ontwikkeling van strengere kwaliteitsborgingssystemen teneinde de gemeenschappelijke kwaliteitsnormen, transparantie, erkenning en mobiliteit in de Europese onderwijsruimte en de Europese ruimte voor hoger onderwijs te versterken, en bij te dragen tot een solidairder Europa.
- c) Deze op waarden gebaseerde samenwerking geleidelijk VERDER UITBREIDEN tot en VERSTERKEN met niet alleen kandidaat-partners, maar ook derde landen, met name die van het Europees nabuurschap, teneinde de banden te bevorderen en de onderwijs-, opleidings- en onderzoekssystemen wereldwijd te verbeteren. Dit alles zal ertoe bijdragen de kennis van de Europese Unie te vergroten, de gedeelde waarden van de Unie en haar lidstaten te bevorderen, de internationale politieke dialoog en de Europese diplomatie te faciliteren, en de ontwikkeling van democratisch burgerschap te bevorderen.

---

<sup>20</sup> Conclusies van de Raad over een Europese strategie om met het oog op de toekomst van Europa de positie van instellingen voor hoger onderwijs te versterken (PB C 167 van 21.4.2022, blz. 9).

VERZOEKT DE COMMISSIE om, conform de Verdragen en met inachtneming van het subsidiariteitsbeginsel en de nationale omstandigheden:

1. Burgerschapsvorming OP TE WAARDEREN en te zorgen voor een grotere bekendheid en zichtbaarheid van de bijdrage die de onderwijs- en opleidingssector kan leveren aan Europese initiatieven en strategieën ter versterking van gemeenschappelijke Europese waarden, democratisch burgerschap en kennis van de EU.
2. In samenwerking met de lidstaten, onderwijs in democratisch burgerschap TE VERSTERKEN en daar PRIORITEIT AAN TE GEVEN in de werkgroepen van het strategisch kader van de Europese onderwijsruimte, en met name in de Werkgroep inzake gelijkheid en waarden in onderwijs en opleiding.
3. Democratische burgerschapsvorming en gemeenschappelijke Europese waarden TE INTEGREREN in de bestaande monitoringprocessen van onderwijs- en opleidingsstelsels en -beleid, waarbij extra administratieve lasten voor de lidstaten worden vermeden. Daartoe moet het volgende gebeuren:
  - a) Rekening houdend met reeds beschikbare of toekomstige vergelijkbare internationale gegevensbronnen, GEBRUIKMAKEN van de deskundigheid van de Permanente Groep indicatoren en benchmarks om de ontwikkeling van een betere aanpak van kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren op het gebied van burgerschapscompetenties in de EU, zowel voor de reeds beschikbare als de in ontwikkeling zijnde indicatoren, te ONDERZOEKEN.
  - b) De monitoring van de ontwikkeling van burgerschapscompetenties OPNEMEN in de komende edities van de Onderwijs- en opleidingsmonitor, als een van de sleutelcompetenties van de nationale onderwijs- en opleidingsstelsels, voor zover er nieuwe gegevens en ander bewijsmateriaal beschikbaar zijn, naast updates over nationale beleidsmaatregelen.

4. ERTOE BIJ TE DRAGEN de kennis te vergroten en de lidstaten te ondersteunen zodat zij beschikken over belangrijke gegevens en instrumenten om na te denken over, lessen te trekken uit en vooruitgang te boeken in hun onderwijspraktijken, waarbij extra administratieve lasten voor de lidstaten worden vermeden en zij vrijwillig zouden kunnen besluiten aan de beoogde initiatieven deel te nemen. Daartoe moet het volgende gebeuren:
- a) Regelmatig meer vergelijkende en empirisch onderbouwde studies, verslagen en onderzoek ONTWIKKELEN om de kennis te verdiepen van wat er in de onderwijs- en opleidingsstelsels wordt verwezenlijkt met het oog op de ontwikkeling van burgerschapscompetenties en de effecten daarvan op leerresultaten, de bevordering van gemeenschappelijke Europese waarden, democratisch burgerschap en kennis van de EU<sup>21</sup>. Daartoe moet onder meer het volgende gebeuren:
- Een compendium MAKEN van de vele initiatieven en goede praktijken die de lidstaten met betrekking tot al deze onderwerpen uitvoeren, om een vollediger overzicht te krijgen.
  - Een nieuw Eurydice-verslag over burgerschapsvorming en -opleiding in Europese onderwijs- en opleidingsinstellingen OPSTELLEN.
  - Specifieke studies en enquêtes op Europees niveau BEVORDEREN ter beoordeling van onder meer de mate van kennis van de EU en de werking ervan, het gevoel van verbondenheid, actieve participatie en kennis van de rechten en plichten die gepaard gaan met het Europese burgerschap, waarbij onderwijs en opleiding worden gekoppeld aan de sectoren jeugd, cultuur en justitie.

---

<sup>21</sup> De meest recente International Civic and Citizenship Education Study van de Internationale Vereniging voor de evaluatie van het onderwijsrendement dateert van 2016 en het meest recente Eurydice-verslag van de Commissie over burgerschapsvorming op Europese scholen van 2017.

- b) Voortbouwend op de resultaten van de werkzaamheden van de Werkgroep inzake gelijkheid en waarden in onderwijs en opleiding, in samenwerking met de Raad van Europa en op basis van zijn referentiekader van competenties voor een democratische cultuur, OVERWEGEN of een specifiek, complementair competentiekader voor vorming op het gebied van actief en democratisch burgerschap, aangepast aan de context van de EU, voor lerenden en leerkrachten kan worden ONTWIKKELD. Dit zou het ook mogelijk maken competenties te beoordelen op een manier die vergelijkbaar is met die van andere bestaande EU-kaders<sup>22</sup> en te streven naar synergie met die kaders.
- c) Richtsnoeren voor methodiek, inhoud en lerarenopleiding ONTWIKKELEN om het aanbod en de kwaliteit van vorming op het gebied van democratisch burgerschap in alle lidstaten te verbeteren, als referentie voor beleidsmakers.
- d) Als vrijwillige optie voor de lidstaten, de ontwikkeling BEVORDEREN van specifieke opleidingsmodules over vorming op het gebied van democratisch burgerschap in de EU voor leerkrachten, opleiders en leiders, alsook voor beleidsmakers, op basis van gemeenschappelijke Europese waarden, democratisch burgerschap, EU-burgerschaps-competenties en andere daaraan gerelateerde sleutelcompetenties, met name via relevante EU-programma's<sup>23</sup> en onlineplatforms zoals het Europees platform voor schoolonderwijs.

---

<sup>22</sup> Bijvoorbeeld GreenComp, DigComp, LifeComp en EntreComp.

<sup>23</sup> Bijvoorbeeld via het Erasmus+-programma en initiatieven zoals de Erasmus+ Teacher Academies.

5. Wat het Erasmus+-programma<sup>24</sup> betreft, EEN NIEUWE IMPULS TE GEVEN aan de vierde van de overkoepelende prioriteiten van de uitvoering van het programma, “deelname aan het democratische proces, gemeenschappelijke waarden en maatschappelijke betrokkenheid”, alsook aan kennis van de EU en mobiliteit. Daartoe moet het volgende gebeuren:
- a) BEKLEMTONEN dat bij de uitvoering van deze acties meer moet worden geleerd over de EU, haar doelstellingen, democratische processen en werking, en de toegevoegde waarde die zij biedt. Daartoe onder meer OVERWEGEN instrumenten daarin TE INTEGREREN om te zorgen voor een betere kennis van de EU en gemeenschappelijke Europese waarden, voorafgaand aan of parallel met een leermobiliteits- of samenwerkingspartnerschap, zoals een leermodule die is afgestemd op de leeftijd en het profiel van de deelnemer. Er moet in het bijzonder voor worden gezorgd dat de toegang tot het programma niet wordt belemmerd.
  - b) Burgerschapsvorming en gemeenschappelijke Europese waarden BENADRUKKEN in de opleidingsmodules en leermogelijkheden in het kader van het initiatief “Erasmus+ Teacher Academies”.
  - c) De coördinatie, zichtbaarheid en verspreiding BLIJVEN VERSTERKEN van alle initiatieven op EU-niveau die bijdragen tot de versterking van de gemeenschappelijke Europese waarden en het democratisch burgerschap van de EU, en tot de totstandbrenging van echte netwerken met interacties die de onderwijs- en opleidingsgemeenschap kunnen betrekken bij de gezamenlijke opbouw van de EU, zoals eTwinning en het Europees platform voor schoolonderwijs, het elektronisch platform voor volwassenenonderwijs in Europa (Epale), de Jean Monnet-acties, de allianties van Europese universiteiten of de kenniscentra voor beroepsopleiding.

---

<sup>24</sup> Verordening (EU) 2021/817 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2021 tot vaststelling van “Erasmus+”: het programma van de Unie voor onderwijs, opleiding, jeugd en sport, en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 1288/2013 ( PB L 189 van 28.5.2021, blz. 1).

- d) De bureaucratische belemmeringen VERDER WEGNEMEN en deelname aan het programma VERGEMAKKELIJKEN, rekening houdend met de specifieke omstandigheden van kleine instellingen en in plattelands-, afgelegen, perifere, minder ontwikkelde en ultraperifere gebieden, of achtergestelde omgevingen.
  - e) De acties van het programma VERDER KOPPELEN aan andere initiatieven in het kader van het programma “Burgers, gelijkheid, rechten en waarden” (CERV)<sup>25</sup> of het programma "Europees Solidariteitskorps" (ESC)<sup>26</sup>.
- 

---

<sup>25</sup> Verordening (EU) 2021/692 van het Europees Parlement en de Raad van 28 april 2021 tot vaststelling van het programma “Burgers, gelijkheid, rechten en waarden” en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 1381/2013 van het Europees Parlement en de Raad en Verordening (EU) nr. 390/2014 van de Raad (PB L 156 van 5.5.2021, blz. 1).

<sup>26</sup> Verordening (EU) 2021/888 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2021 tot vaststelling van het programma “Europees Solidariteitskorps” en tot intrekking van Verordeningen (EU) 2018/1475 en (EU) nr. 375/2014 (PB L 202 van 8.6.2021, blz. 32).

Politieke achtergrond

*Raad van de Europese Unie*

1. Aanbeveling van de Raad van 22 mei 2018 inzake sleutelcompetenties voor een leven lang leren (PB C 189 van 4.6.2018, blz. 1).
2. Aanbeveling van de Raad van 22 mei 2018 inzake de bevordering van gemeenschappelijke waarden, inclusief onderwijs en de Europese dimensie in lesgeven (PB C 195 van 7.6.2018, blz. 1).
3. Conclusies van de Raad en de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen, over de bevordering van het democratische bewustzijn en de democratische betrokkenheid van jongeren in Europa (PB C 415 van 1.12.2020, blz. 16).
4. Resolutie van de Raad betreffende een strategisch kader voor Europese samenwerking op het gebied van onderwijs en opleiding met het oog op de Europese Onderwijsruimte en verder (2021-2030) (PB C 66 van 26.2.2021, blz. 1).
5. Conclusies van de Raad over kansengelijkheid en inclusie in onderwijs en opleiding ter bevordering van onderwijssucces voor iedereen (PB C 221 van 10.6.2021, blz. 3).
6. Aanbeveling van de Raad van 5 april 2022 over bruggen bouwen voor doeltreffende Europese samenwerking in het hoger onderwijs (PB C 160 van 13.4.2022, blz. 1).
7. Conclusies van de Raad over een Europese strategie om met het oog op de toekomst van Europa de positie van instellingen voor hoger onderwijs te versterken (PB C 167 van 21.4.2022, blz. 9).
8. Conclusies van de Raad over vaardigheden en competenties voor de groene transitie (PB C 95 van 14.3.2023, blz. 3).
9. Resolutie van de Raad over de Europese onderwijsruimte: een blik op 2025 en daarna (PB C 185 van 26.5.2023, blz. 35).

### *Ministeriële verklaringen*

10. Verklaring over het bevorderen, via het onderwijs, van burgerschap en de gemeenschappelijke waarden vrijheid, tolerantie en non-discriminatie (Parijs, 17 maart 2015).

### *Europese Commissie*

11. Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's – De Europese identiteit versterken via onderwijs en cultuur – Bijdrage van de Europese Commissie aan de bijeenkomst van de leiders in Göteborg op 17 november 2017 (COM(2017) 673 final).
12. Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's "De Europese onderwijsruimte tegen 2025 tot stand brengen" (COM(2020) 625 final).
13. Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's "Voortgang bij de verwezenlijking van de Europese onderwijsruimte" (COM(2022) 700 final).

### *Europees Parlement*

14. Resolutie van het Europees Parlement van 11 november 2021 over de Europese onderwijsruimte: een gedeelde holistische benadering van onderwijs, vaardigheden en competenties (2020/2243(INI)) (PB C 205 van 20.5.2022, blz. 17).
15. Resolutie van het Europees Parlement van 6 april 2022 over de uitvoering van acties op het gebied van burgerschapsvorming (2021/2008(INI)) (PB C 434 van 15.11.2022, blz. 31).

---